

стереотипи – порой безразличное отношение к свободе слова в зависимости от подхода – приводили к катаклизмам, идеологической и правовой борьбе и дрязгам. В этом смысле невозможно отрицать, что на современном этапе свобода слова стала политической ценностью. Сказанное в очередной раз демонстрирует, что свобода слова является важной ценностью современного цивилизованного мира.

Список использованных источников

1. www.trend.az/news/politics/2267811.html
2. Mehdiyev R. Azərbaycanın efir məkanı: problemlər və vəzifələr // “Azərbaycan” qəzeti. – 2009. – Səh.3–6.
3. Смирнов А. Ю. Свобода слова по–французски: либеральное движение в эпоху Реставрации (начало) // Знание. Понимание. Умение. – 2004. – №1. – С.153.
4. Соболева А. Толкование понятия “ограничения, необходимые в демократическом обществе” в свете статьи 10 ЕКПЧ // Российский бюллетень по правам человека. – Москва: Институт прав человека, 2008. – №25. – С.95.
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – Москва: ООО “Издательство АСТ”, 2003.
6. İsmayilov D. Neoliberalizmin əsas prinsipləri. AMEA Fəlsəfə və Siyasət-Hüquqi Tədqiqatlar İnstitutunun 60 illiyi və YUNESKO-nun “Ümümdünya Fəlsəfə günü” nə həsr olunmuş elmi konfransın materialları. – Bakı, 2005.
7. Əliyev Ş.Ş. İnsan hüquqları. – Bakı: “Şirvanəşr”, 2005. – 572 səh.
8. İnsan hüquqları. “İnam” Plüralizm Mərkəzinin nəşri. – Bakı, 1996. – 278 səh.

References

1. www.trend.az/news/politics/2267811.html
2. Mehdiyev R. Azərbaycanın efir məkanı: problemlər və vəzifələr // “Azərbaycan” qəzeti. – 2009. – Səh.3–6.
3. Smirnov A. Ju. Svoboda slova po–francuzski: liberal’noe dvizhenie v jepohu Restavracii (nachalo) // Znanie. Ponimanie. Umenie. – 2004. – №1. – S.153.
4. Soboleva A. Tolkovanie ponjatija “ogranichenija, neobhodimye v demokraticeskom obshhestve” v svete stat’i 10 EKPCCh // Rossijskij bjulleten’ po pravam cheloveka. – Moskva: Institut prav cheloveka, 2008. – №25. – S.95.
5. Hantington S. Stolknovenie civilizacij. – Moskva: OOO “Izdatel’stvo AST”, 2003.
6. İsmayilov D. Neoliberalizmin əsas prinsipləri. AMEA Fəlsəfə və Siyasət-Hüquqi Tədqiqatlar İnstitutunun 60 illiyi və YUNESKO-nun “Ümümdünya Fəlsəfə günü” nə həsr olunmuş elmi konfransın materialları. – Bakı, 2005.
7. Əliyev Ş.Ş. İnsan hüquqları. – Bakı: “Şirvanəşr”, 2005. – 572 səh.
8. İnsan hüquqları. “İnam” Plüralizm Mərkəzinin nəşri. – Bakı, 1996. – 278 səh.

Ragimzade V. G., doctoral, Nakhchivan branch of the National Academy of Sciences of Azerbaijan (Azerbaijan), vuqarrehimzade@mail.ru

Freedom of speech is an important value as a civilized society

Freedom of speech is an agile notion due to dynamics and content transformation of human rights. Each historical stage sets the seal on this notion. Political, socio-economic systems approached this phenomenon from different points of view. It is unequivocal that, such stereotypes – depending on its approach indifferent regard for freedom of speech had stimulated cataclysms, ideological and legal struggles and conflicts. In this sense, conversion of freedom of speech into a political value in modern stage is undeniable. The aforesaid again shows that, freedom of speech is a vital value of a modern civil world. Without it, evolution of all systems of political, socio-economic, cultural, international relations and principles is impossible.

Keywords: freedom of speech, press, civil society, democracy, political system, political power.

Ragimzade V. G., докторант, Нахчиванське відділення Національної академії наук Азербайджану (Азербайджан, Нахчивань), vuqarrehimzade@mail.ru

Свобода слова як важлива цінність цивілізованого суспільства

Свобода слова і права людини – це гнучкі поняття з точки зору їх динамічності і трансформації змісту. Кожна історична епоха наносить на це поняття свою печать. Політичні та політико-економічні строї по-різному ставилися до цього феномену. Однозначно, що такі стереотипи – часом

байдуже ставлення до свободи слова в залежності від підходу – приводили до катаклізмів, ідеологічної та правової боротьби і чварам. У цьому сенсі неможливо заперечувати, що на сучасному етапі свобода слова стала політичною цінністю. Сказане в черговий раз демонструє, що свобода слова є важливою цінністю сучасного цивілізованого світу. Без цього неможлива еволюція всієї системи політичних, політико-економічних, культурних, міжнародних зв’язків та принципів.

Ключові слова: свобода слова, друк, громадянське суспільство, демократія, політична система, політична влада.

* * *

УДК 327

Роговик О. Д.
аспірант, Львівський національний
університет ім. Івана Франка
(Україна, Львів), ole-rogovik@yandex.ru

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СИЛИ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Стаття покликана створити теоретико-емпіричні підстави для формування шляху з вироблення єдиного методологічного підходу та метатеоретичної конструкції щодо вирішення наукових проблем у визначенні сили держав у міжнародних відносинах.

У статті окреслені основні теоретичні підходи до математичного обчислення сили держав та визначення сутності її структурних компонентів, а також наукових дилем, що виникають в контексті вироблення єдиного методологічного підходу та метатеоретичної конструкції щодо визначення сили держав у міжнародних відносинах.

Незважаючи на те, що формування єдиного універсального об’єктивного методологічного підходу та метатеоретичної конструкції видається занадто складним у найближчій перспективі запропоновані чіткі напрями подальших наукових досліджень у теорії сили, що значно покращують шанси наукового співтовариства на вироблення відповідного єдиного підходу.

Ключові слова: сила держави, відносини сили, формула визначення сили держав, біхевіористична революція, м’яка сила, теорія міжнародних відносин.

Теоретичні аспекти визначення сили держав у міжнародних відносинах є одними з найбільш фундаментальних у класичній та сучасній теорії міжнародних відносин, а, отже, були предметом глибинних наукових досліджень у рамках значної кількості теоретичних напрямів (реалізм та неореалізм, ідеалізм, лібералізм та неолібералізм, інституціоналізм, конструктивізм, неомарксизм, постмодернізм та ін.). За великий час наукової еволюції теорії міжнародних відносин не вдалося виробити єдиного об’єктивного методологічного підходу до дослідження поняття та явища “сила”. Дослідження цієї теми пов’язане з виконанням таких наукових завдань науки про міжнародні відносини як опис, пояснення та прогнозування, оскільки це сприятиме зміцненню емпіричного базису науки з огляду на необхідність теорії міжнародних відносин у формулюванні комплексних показників сили держав, а, отже, і всебічної інтерпретації системи міжнародних відносин.

Цілі статті:

1. Розглянути основні наукові підходи до проблеми математичного розрахунку сили держав у міжнародних відносинах;

2. Проаналізувати основні підходи до визначення структурних компонентів сили держав у науковому дискурсі теорії міжнародних відносин;

3. Дослідити наукові дилеми в контексті визначення та обчислення сили держав у міжнародних відносинах;

4. Запропонувати загальну формулу визначення сили держав у міжнародних відносинах та сформулювати на її основі шляхи вироблення єдиного методологічного підходу та метатеоретичної конструкції щодо

визначення та обрахунку сили держав у міжнародних відносинах.

Серед наукових праць з відповідних питань варто зазначити праці таких вчених–міжнародників, що є представниками пострадянського простору, як: Ю. Давидов, М.Капітоненко, В.Конишев, М.Мальський, М.Мацяк, В. Могилевська, Е. Смірнова, Т.Тимофеев, М. Шепелев та Т. Шустрова. Серед зарубіжних–вчених західної школи міжнародних відносин варто відзначити наступних: Д.Болдвін, М.Барнетт, К.Волтц, Д.Голдстейн, Р.Дювалл, Р.Кері, М.Коівісто, Р.Коогейн, Д.Меттерн, Д. Най, М. Фіннемор. Аналіз останніх досліджень та публікацій дає можливість зробити висновки про наявність досліджень окремих аспектів теми, як: проблеми математичного розрахунку сили держав у міжнародних відносинах; наукових дилем щодо вироблення єдиної формули сили держав у міжнародних відносинах.

Вчені розходяться в думках не тільки щодо ролі сили, але і щодо природи сили. І. Моргентау припускає, що “поняття політичної сили представляє одну з найбільш складних і суперечливих проблем політичної науки”. К. Волтц відзначає, що “її правильне визначення залишається предметом суперечок”. Р. Гілпін описує концепцію сили як “одну з найбільш проблемних в галузі міжнародних відносин” і припускає, що “кількість і різноманітність визначень повинно бути найбільшою неприємністю для вчених–політологів. Існує, однак, широка згода серед зарубіжних вчених щодо необхідності визначення ролі сили та незадовільного стану дослідженості цієї теми [1, р.236].

У всіх різновекторних визначень є спільне: сила – це насамперед здатність впливати на поведінку іншої держави в бажаному для себе напрямку, це здатність встановлювати різні форми залежності однієї держави від іншої [2].

Б. Галлі зазначає, що сила по суті є спірною концепцією. Її статус зобов’язує не тільки до бажання вчених “погоджуватися чи не погоджуватися”, але і до розуміння того, що сила реалізується в різних формах і має різні вирази, які не можуть бути охоплені єдиним формулюванням [3, р. 2].

За словами Дж. Ная: “Сила в міжнародній політиці як погода. Усі про неї говорять, але мало хто її розуміє” [4, р.270]. Така увага до сили пояснюється декількома факторами. По–перше, розкриття природи та структури сили мало надати можливість пояснювати проблеми міжнародних конфліктів та широкого кола проблем міждержавної взаємодії. По–друге, концепція сили мала б допомогти при вивченні зовнішньої політики окремих держав. По–третє, концепція сили надавала можливість аналізувати співвідношення можливостей держав в глобальному масштабі (“баланс сил”) [5]. На думку Ю. Давидова, цілком зрозуміло, чому “сила” стала найбільш важливою категорією в теорії та практиці міжнародних відносин, чому поняття “сили” так легко вписується в логіку самої міжнародної системи [6, с.48].

У науці міжнародних відносин неодноразово робились спроби математичного розрахувати сили. В якості кількісної міри обираються прості чисельні параметри або складові. Суб’єктивність не обов’язково позбавляє параметри об’єктивного змісту. І все ж це не

скасовує питання, як переконатися в тому, що обрана тим чи іншим способом міра сили не є помилковою [7].

Під час “біхевіористичної революції” в теорії міжнародних відносин зроблено не одну спробу знайти можливість емпіричного визначення коефіцієнтів могутності держав (К. Джерман, Р. Клайн та ін.) [8, с.365–367].

Формули комплексної державної могутності, що враховують виключно кількісні показники більше підходять для оцінки ресурсу *hardpower* (“жорсткої сили”), а формули, які включають в себе ще й якісні показники, можуть використовуватися для оцінки наявних у країні ресурсів *hardpower* (“жорсткої сили”) і *softpower* (“м’якої сили”), а також їх пропорційного співвідношення [9].

Важливим для подальшого аналізу були наступні формули визначення сили держави: 1) Давутоглу (Davutoglu) 2001 р., що вираховував коефіцієнт геополітичної та геоекономічної сили на основі стратегічних, економічних, культурних, військових та технологічних показників ($G = (SV + PV) \times SZ \times SP \times SI$, де $SV = t + c + n + k$, а $PV = ek + tk + ak$); 2) Агеєва (Ageev) 2004 р., що виводив свій інтегральний індикатор на основі оцінки управління, території, природних ресурсів, населення, економіки, культури та релігії, науки та освіти, збройних сил та зовнішньої політики ($IPI = (M + T + NR + P + E \times 1.5 + C\&R + S\&E + A + FP) / 9.5$); 3) Заргані (Zarghani) 2006 р., що виводив національну силу держави на основі економічного, політичного, культурного, соціального, військового, територіального, науково–технічного, транснаціонального та астрокосмічного факторів ($NP = (EC + PL + CL + SC + MI + TR + ST + TN + AS) / 9$ та ін. [10].

Проблема суб’єктивності у виборі міри сили стоїть досить гостро. Для підтвердження спроможності (об’єктивності) параметрів, вибраних як міри сили, їх одержують за допомогою двох і більше обчислювальних методик [7].

До прикладу, за моделлю Т. Шустрової, встановлення рангу держави за рівнем впливу в прийнятті рішень і радіусу дії цього впливу може бути здійснено на основі моделі, що має наступну структуру:

$$R = \bar{K}_t \sum_{p=1}^2 \alpha_p \bar{V}_p + \bar{K}_a \sum_{v=1}^2 \epsilon_v \bar{D}_v + \bar{E}_n$$

(де: R – ранг приписаний досліджуваній державі, виходячи з оцінки її сукупної потужності на основі частки в загальносвітових або регіональних ресурсах, коефіцієнта НТП держави та політичної активності керівництва та ін.).

Оцінки значень факторів можуть бути встановлені експертним шляхом на основі визначеного переліку атрибутів та математичних методів [11].

Безумовно, що комплексність явища сили учасників міжнародних відносин потребує врахування максимальної кількості показників. А. Воскресенський зазначає: “Світовий статус визначається за чотирма параметрами: економічним, політичним, військово–політичним та культурно–ідеологічним” [12, с.211] А. Бакен виділяє такі параметри сили як: військовий потенціал, економічна міць, національна воля, якість дипломатії. Д. Ніхтерлейн визначає такі елементи сили держави як: економічна та технологічна сила, рівень

освіти населення, географічне розташування, доступ до природних ресурсів, стабільність політичної системи, ефективність керівництва країною [13, с.320]. В основі підходу китайського дослідника Я. Сюетун лежить концепція вимірювання сили держави у рамках військових, політичних та економічних факторів [14, с.31].

Для всебічної оцінки внутрішньої та зовнішньої сили держави у міжнародних відносинах пропонується наступна загальна версія формули, що є результатом аналізу попередніх наукових досліджень: $СД = В + Пв + Пз + Ев + Ез + SP + Ів + Із$ (де: СД – сила держави у міжнародних відносинах; В – військова сила держави; Пв – внутрішня політична сила держави; Пз – зовнішня політична сила держави; Ев – внутрішня економічна сила держави; Ез – зовнішня економічна сила держави; SP – показник SoftPower; Ів – внутрішня інформаційна сила держави; Із – зовнішня інформаційна сила держави).

Визначення ознак кожного з елементів сили та обґрунтування коефіцієнтів, що будуть відображати взаємне співвідношення різних структурних компонентів сили, є одним з пріоритетних завдань у історії розробки пропонованої теорії.

Е. Телліс та її колеги з RAND пропонують перегляд концепції національної сили. Вони висувають ідею щодо перевірки можливостей, що втілюються в таких змінних, як здатність до інновацій, природа соціальних інститутів і якість знань. Для Е. Телліс і її колег, всі ці фактори впливають на здатність країни виробляти один елемент, а саме ефективну військову силу [15, р.16]. Військова сила держави – це частина військової потужності держави, що призначена для безпосереднього застосування в системі міжнародних відносин. У свою чергу військовий потенціал держави (потенційна військова потужність) розкриває можливості, що можуть бути використані державою для реалізації своїх національних інтересів військовими засобами, а військова потужність держави – це вже сукупність виділених та реалізованих на цей час сил та засобів [16, с.43]. Як і сила загалом, військова сила як величина інтегрована має свої структурні компоненти як: військово-економічна (комплекс військових підприємств та інфраструктури), військово-наукова (розвиток техніки та технології) та сукупна військова сила (створення військово-політичних союзів, блоків) [16, с.48–50].

Політичну силу держави можна визначити як здатність уряду до залучення ресурсів з метою досягнення національних цілей, тобто здатність політичної системи до перетворення її потенційних можливостей в реальні. А. Органскі та Я. Куглер пропонували формулу вимірювання державної сили через множення показника ВВП країни на її політичний потенціал. Політичний потенціал вони пропонували визначати як відсоток від фактичних ресурсів, які держава виробляє, до фактично доступних уряду [17, р.13]. У сенсі відповідних здатностей уряду важливим компонентом політичної сили є якість національного уряду, що ілюструється кризь призму його здатності знайти (забезпечити) рівновагу між наявними ресурсами і здійснюваною зовнішньою політикою,

здатність забезпечити підтримку суспільством міжнародного курсу держави [6, с.75–77].

Політична сила держави у системі міжнародних відносин створюється: 1) прямим нарощуванням власних політичних можливостей, в тому числі шляхом залучення на свій бік інших держав; 2) послаблення політичних можливостей суперника; 3) використання в своїх інтересах суперництва інших держав або груп [2]. Поля дослідження політології та міжнародних відносин стали настільки тісно пов'язаними, що стало важко у багатьох випадках їх диференціювати. Зміни в глобальних владних відносинах (підкреслені реалізмом, а також більш широкими теоріями асиметричної взаємозалежності); установ та інформації (підкреслено інституційною теорією); ідеї й ідентичності (підкреслено конструктивізмом) стають все важливішими [18, р.31].

Важливою і цікавою є теза про інституційну силу держави. Я. Джонстон аналізує дебати в Раді Безпеки ООН для того, щоб зрозуміти, як юридичний дискурс допомагає стримувати найпотужніші держави “за столом”. Оскільки держави часто захищають свої дії, посилаючись на правові норми, Я. Джонстон запитує, хто визначає, які інтерпретації у рамках допустимого різночитання правових норм, набувають легітимності. Держави будуть використовувати ці правові норми як спосіб для формування поведінки інших і частину примусової сили [3, р.29]. М. Барнетт та М. Фіннемор у рамках свого аналізу висувають аргумент, що міжнародні організації є самостійними суб'єктами, які можуть реалізувати свою силу” [19, р.220]. В цьому контексті цікавим виглядає місце такого особливого міжнародного політико-правового явища як право “вето” постійних членів Ради Безпеки ООН у структурі сили відповідних держав.

Дотичним до інституційної сили і одним з аспектів політичної сили держави є якість дипломатії. Усі інші фактори національної сили слугують сировинним матеріалом, з якого формується зовнішньополітичний ресурс держави і його національна сила. Здійснення дипломатами у мирний час зовнішньої політики держави з точки зору формування її сили рівнозначна тому внеску, що вкладають військові керівники, користуючись певною військовою стратегією і тактикою у ході бойових дій [6, с.74–75]. Крім того, додатковим компонентом політичної сили держави є якість її спеціальних розвідувальних служб (особливо якість служб зовнішньої розвідки). Саме ці компоненти формують зовнішньополітичний потенціал, що є можливістю суб'єкта в рамках просторово-часових обмежень, пов'язаних із ситуативним станом міжнародного середовища, використовувати для задоволення своїх зовнішньополітичних цілей необхідні ресурси і поновлювати їх запаси [20, с.197].

У позиціях ідеологів неомарксизму (І. Валлерстайн, А. Франк, Ф. Кордозо) сила є комплексним поняттям, що включає в себе економічну, політичну та соціальну складові. Проте основна роль все ж відводиться економіці [21, с.132]. К. Кнопп, звертаючи увагу на довгострокові показники могутності, вважає економічний розвиток найбільш адекватним відображенням сили держави [22, с.14].

На думку Дж. Грехема: “Економічна сила може бути визначена широко як здатність впливати на інші держави економічними засобами” [23], а її структурними складовими варто визнати: “рівень забезпеченості економіко–технічними ресурсами; рівень уразливості економіко–технологічного сектора країни; рівень динамічності економіки; рівень динамічності технологій та комунікацій” [11].

Надзвичайно важливим у сенсі сили держав є значення поширеності у фінансово–економічному просторі їх національної валюти (роль долара США як світової валюти в структурі сили США). Держави активно використовують свою зовнішню торгівлю, інвестиції за кордоном, свою економічну присутність у інших державах для впливу на їх внутрішню і зовнішню політику [6, с.52]. Розглядаючи концепцію структурної сили, французькі соціологи Б. Баді і М.–К.Смулц особливо виділяють в її складі такий елемент, як технологія. Технологічна потужність є не тільки продовженням економічної сили, а й відіграє самостійну роль в системі засобів міжнародних акторів [20, с.201]. Тому можна говорити і про використання науково–технічної сили держави.

Під “м’якою силою” (softpower) Дж. Най розуміє “здатність держави (союзу, коаліції) досягти бажаних результатів у міжнародних справах через переконання (тяжіння), а не придушення (нав’язування, насильство, примус), що характерно для “жорсткої сили” [2]. М’яка сила держави базується в першу чергу на трьох ресурсах: її культурі (де вона привабливіша для інших), її політичних цінностях (коли вона існує відповідно до них у своїх національних та міжнародних відносинах), а також її зовнішній політиці (коли вона розглядається як законна і спричиняє формування морального авторитету) [24, р.11]. Ця теорія безумовно доповнюється позиціями теоретиків конструктивізму (до прикладу, М. Вайта), в яких, сила, окрім військової складової, повинна також включати культуру, ідеологію, знання [21, с.133]. А. Вендт зазначає: “Значення розподілу сили в міжнародній політиці ґрунтується на важливості розподілу інтересів і змісту інтересів, що у свою чергу, у значній мірі формуються ідеями. Установка на відмову від сприйняття причинного–наслідкового характеру цієї позиції спричиняє певне викривлення” [25, р.135], тобто ідеї формують інтереси, що у свою чергу визначають питання розподілу сили. Культурні цінності, які викликають повагу надають державам моральний авторитет. Сила морального авторитету, для ідеалізму, також виходить з послідовного застосування культурних цінностей у світовій політиці. М’яка сила і привабливість культурних цінностей, пов’язана з “битвою за серця і розуми”, що особливо важливі у сучасній боротьбі [26, р.107].

Л. Цзай–ци пише: “тверда сила і м’яка сила знаходяться в взаємозалежності і потребують одне одного. Обидві форми сили мають однакову стратегічну значимість і повинні врівноважуватись у однаковій мірі” [27, с.270]. Тверда і м’яка сила взаємопов’язані, але це не є одне і те ж саме. С. Гантігтон правий, коли він каже, що матеріальний успіх робить культуру та ідеологію привабливими, а зменшення економічного та військового успіху веде до невпевненості у собі та

кризи ідентичності. Але як зазначають Р. Коогейн та Дж. Най “він помиляється, коли стверджує, що м’яка сила лише тоді є силою, коли вона спирається на тверду силу. М’яка сила Ватикану не зменшилася від зменшення розміру папської держави. Канада, Швеція та Нідерланди мають більший вплив за деякі інші держави з еквівалентними економічними та військовими можливостями” [28, р.211]. К. Кемпбел та М. О’Генлон запропонували тлумачення поняття “жорсткої сили” як політико–економічної спроможності певної держави використовувати військову могутність для задоволення найважливіших національних цілей [29, с.131]. Необхідність як і раніше визнавати значення жорсткої сили змушує західних вчених шукати формули, які б комбінували її з м’якою силою. Так, наприклад, К. Свіні в 1995 р. запропонував так званий “композитний індекс жорсткої і м’якої сили” [14, с.30].

М’яка сила пов’язана з тим, що називають структурною силою. С. Стрендж описала її як “силу вирішувати як усе має бути зроблено, силу формування меж, в яких держави пов’язані одна з одною, людьми чи транснаціональними корпораціями”. Така сила може впливати з факторів репутації та культури [4, р.271].

З концепцією “м’якої сили” (softpower) пов’язана і інформаційна сила держави. З позиції інформаційно–кібернетичного підходу, заснованого на роботах К. Дойча, інформаційна сила постає як нескінченний, але керований потік інформаційних ресурсів у сфері глобальної політики і міжнародних відносин. Якщо ж спиратися на комунікативний підхід Ю. Габермаса, то інформаційна сила визначається як сукупність зв’язків і відносин, які формуються навколо встановлених інформаційних потоків, пов’язаних з вирішенням певних політичних завдань, в тому числі і глобальних проблем [30, с.51–52]. А. В. Зобнін, використовуючи концепцію комунікаційних процесів Дж. Томсона, виділяє семантичний (виникнення змістовної комунікації між акторами), технологічний (механізм збору, аналізу та передачі політичної інформації) і інфлюентальний (можливість актора впливати на свідомість і поведінку суб’єктів за допомогою маніпулювання політичної інформацією) рівні інформаційної сили [30, с.57–58].

Пов’язаною з інформаційною силою держави є не менш цікава теза у контексті сили, а саме – теза про психологічну силу держави. Основним компонентом психологічної сили є репутація держави, тобто сприйняття іншими акторами можливостей держави та її рішучість їх використовувати (і взяти на себе витрати) в процесі реалізації своїх національних інтересів. Репутація формується в результаті історичного досвіду, що ілюструє можливі моделі майбутніх дій держави [17, р.21]. І. Кисельов визначає конфігурацію Я–образу держави у конкретній історичній ситуації. При цьому залежно від домінування того чи іншого компонента можна виділити три типи такої конфігурації: ідентифікаційний паттерн (держава керується насамперед тими цінностями, які відображені в її історії та культурі і закріплені в соціально–політичній системі); статусний паттерн (залежить від місця держави в міжнародній системі, особливості відносин з іншими державами); рольовий паттерн (робиться

наголос на виконання державою прийнятих нею на себе зобов'язань) [31, с. 279].

Психологічна сила держави є інструментом зміцнення її ідеологічної сили, що пов'язана з виникненням у інших держав бажання добровільно підпорядкуватись лідеру, дослухатись до його думки чи просто імітувати його поведінку [32, с.162], а також реальною здатністю геополітичного актора до експансії у ідеологічному просторі, що визначається сукупністю його ментальних ресурсів [33, с.168].

Р. Арон критикує різні варіанти структури державної могутності, представлені в роботах прихильників американської школи політичного реалізму. Він зазначає, що їхні погляди на структуру сили держави носять довільний характер, не враховують змін, що відбуваються в ній з часом [34].

К. Вотлц у цьому сенсі зауважує, що проблемою, що ускладнює дослідження явища сили є його багатовимірність [1, р.245]. Вимір сили держав значно інтегральніший та складніший, про що наочно свідчать методологічні проблеми теорії міжнародних відносин, пов'язані з труднощами у визначенні єдиного, універсального показника, за допомогою якого можна було б її відобразити [8, с.362]. Складність визначення елементів сили пояснюється тим, що їх потенційний вплив залежить від обставин (до прикладу, у переговорній ситуації між конфліктуючими сторонами) і особливо від того як лідери сприймають ці обставини [35, р.279], тобто сила є контекстною та відносною [36, р.61]. У цьому сенсі конкретне застосування певних елементів сили держави перебуває під впливом психологічних особливостей децидентів чи лідерів та фактору випадковості у міжнародних відносинах, оскільки, сила має перцептивний характер. Іноді актор може маніпулювати іншими, думаючи, що має більше сили, ніж це дійсно є [4, р.275].

Р. Кері зауважує: “Змінні при вимірюванні сили практично безмежні. Будь-який розрахунок сили здійснюється у одній точці в часі” [36, р.63]. Сила не є монолітною конструкцією, оскільки, вона постійно оскаржується, перекручується, обговорюється і переглядається з плином часу, простору і взаємодії. Після творів М. Фуко і А. Грамші, більшість учених приймають теорему, що сила не може бути представлена як повністю раціональний процес, і не може бути усвідомлена як ірраціональний. Ці відносини сили визначаються в значній мірі суб'єктивно і в кращому випадку є лише частково усвідомленими [37, р.72–73]. Звертаючи увагу на зростання ролі соціального фактору у концептуалізації сили Е. Рінгмар проникливо зауважує про це зміщення в осмисленні сили як кроку в міжнародних відносинах від актороцентричного поняття “сили над” до продуктивних концептів “сили для” [38, р.87], де під концептом “сили для” вже розуміють розумну силу (smartpower).

М. Фіннемор та Д. Голдстейн зазначають: “У нашому мисленні особливо важливими є три зміни. По-перше, ми повинні розширити наше розуміння, що таке сила і як вона створює результати. Сила має багато “граней”, і увага до її різноманітних характеристик може збагатити наші трактування. По-друге, ми повинні переосмислити наші припущення про державу і природу суверенітету. По-третє, ми повинні

переглянути наші уявлення щодо контекстів, в яких йде мова про реалізацію сили [18, р.4]. До прикладу, О. Гламазда відзначає такі особливості військової сили, що створюють наукові дилеми з її вивчення, як: “мінливість військової сили в процесі її використання; залежність використання військової сили від стану військово-політичної ситуації в країні і в світі; тенденція зростання “комерціалізації” військової сили в розвинених країнах Заходу; відмінність важливості окремих функцій військової сили в різних районах світу” [39].

Однією з проблем визначення сили держави є відсутність системності розуміння явища сили держав та її реалізації у міжнародних відносинах. Д. Меттерн зауважує: “Міжнародні відносини не тільки не мають загальної концепції сили, але також не мають спільних меж, в яких мають бути розташовані різні концепції і їх вираження” [40, р.695]. Якщо ми говоримо, до прикладу, про визначення сили США у міжнародних відносинах, то формула має відображати, як внутрішній потенціал, так і зовнішній вияв цієї сили. Для об'єктивного визначення сили має існувати теорія, що синтезує силу держави та силу її політичних союзників. У цьому випадку цілком слушно запозичити розроблене та апробоване в теоретичних концепціях геополітики поняття “сфера впливу”, яку розуміють як частину географічного простору, де розміщені держави чи інші учасники міжнародних відносин, що перебувають під впливом певного учасника міжнародних відносин [8, с.369].

Певна плутанина щодо сили виникає з парадоксу нереалізованої сили, що полягає у складності співвідношення між контролем держави над ресурсами (якими вона володіє), з одного боку, і її здатністю впливати на поведінку інших або для контролю результатів в міжнародних суперечках, конфліктах та війнах (що вона може зробити), з іншого боку [26, р.98–99]. Варто враховувати, до прикладу, що за ознакою сили США були сильнішими, ніж Північний В'єтнам, як за ресурсами, так і за їх якістю. Якщо ми хочемо пояснити, чому, проте, Сполучені Штати фактично зазнали поразки від Північного В'єтнаму, то ми повинні враховувати більшу кількість параметрів. У першу чергу, ми повинні ввести в наших розрахунках такі фактори як якість керівництва двох країн, а також ставлення внутрішніх політичних і соціальних структур щодо ведення війни, мистецтво в'єтнамської армії [41, р.84] та ін. Важливо розуміти проблеми співвідношення кількісного та якісного вимірів сили держави.

Р. Коогейн зауважує: “Наша помилка полягає у тому, що ми відмовляємось зрозуміти той факт, що найсильніші держави, які коли-небудь існували на планеті, можуть бути вразливими перед малими терористичними групами згідно з моделями асиметричної взаємозалежності” [42, р.277].

Проблемою також є залежність наукових теорій, концепцій та суджень від термінології, що лежить у їх основі. Як справедливо зауважує Р. Носсал: “у той час як ми схильні розглядати американську могутність в епоху після закінчення Холодної війни в умовах Холодної війни, ми не припустили, що термінологія, пов'язана з цією більш ранньою епохою більше не відображає основні зміни, які відбулися в міжнародній

системі” [43]. Проблема кількісного виміру також є наслідком недостатньо чіткого визначення понять [7].

Як слушно зауважує М. Капітоненко: “Наявність консенсусу з цього питання дивним чином не допомагає вирішити проблем із концептуальним розумінням сили. Скоріше, навпаки – центральність поняття сили робить його надзвичайно важливим для кожної альтернативної теорії. До розробки всеохоплюючої теорії сили ще далеко в політичній науці, і ілюстрацією того, як складно буває створювати фундаментальні концепції” [22, с.16]. М. Капітоненко зауважує: “Комплексність розуміння сили держави виявляється в тому, що силовий потенціал є складним утворенням, оцінка якого не зводиться до суми оцінок його елементів” [22, с.17], але завдяки протистоянням у рамках дисципліни цей метатеоретичний дискурс змушує науку міжнародних відносин стати більш теоретично плюралістичною, щоб вмістити більш широкий спектр дискурсів [40, р.694].

Отже, “біхевіористична революція” у теорії міжнародних відносин змінила акценти дослідження сили держав, а її результатом стали запропоновані різними науковцями методологічні та емпіричні підходи до визначення сили. Визначення загальної формули сили держав лежить крізь призму визначення таких структурних компонентів сили, як: військова, політична (що доповнюється якістю уряду, дипломатії та розвідувальних служб, інституційною силою), економічна, науково-технічна, м’яка, культурна, структурна та інформаційна сила.

На шляху до вироблення єдиного методологічного підходу та метатеоретичної конструкції щодо визначення сили держав у міжнародних відносинах теорія зіткнулася з такими науковими дилемами та особливостями сили, як: багатомірність, інтегральність, складність, контекстність та відносність явища сили, перцептивний характер сили, раціональність та ірраціональність процесів застосування сили, змінність та динамічність явища сили, залежність від умов національного та міжнародного середовища. Це спричиняє інші теоретично-методологічні труднощі та наукові дилеми, як: довільність наукового трактування сили, ускладненість кількісної оцінки сили, відсутність системності підходів до визначення сили у міжнародних відносинах, залежність наукових теорій від суб’єктивної наукової термінології, недостатнє врахування соціального фактору у реалізації відносин сили та ін.

Незважаючи на те, що формування єдиного універсального об’єктивного методологічного підходу та метатеоретичної конструкції видається занадто складним у найближчій перспективі варто говорити про формування чітких напрямів подальших наукових досліджень у теорії сили, що значно покращують шанси наукового співтовариства на вироблення відповідного єдиного підходу. Зокрема, для досягнення цієї мети науці міжнародних відносин бракує, як мінімум, наступних теоретичних розробок: єдиного методологічного підходу до визначення поняття “сили” та складових елементів цього явища; єдиної математичної формули визначення окремо внутрішньої (економічної, військової, політичної, інформаційної, м’якої) сили та аналогічних структурних компонентів

зовнішньої сили, а, отже, єдиної формули сили; єдиної математичної моделі, що пояснює взаємозв’язок структурних компонентів сили держав у міжнародних відносинах; єдиної теорії визначення сфер впливу держав та врахування цих сфер у загальній формулі сили; теорії постійних та змінних чинників, що визначають трансформацію міжнародних відносин; теорії врахування впливу тенденцій у рамках дилеми суб’єктивності на силу учасників міжнародних відносин та взаємозалежності між силою різних учасників міжнародних відносин.

Список використаних джерел

1. Baldwin D. Power and international relations / D. Baldwin // Carlsnaes W. Handbook of international relations / W. Carlsnaes, T. Risse, B. A. Simmons. – London: SAGE publications ltd, 2002. – P.235–256.
2. Давыдов Ю. Понятие “жесткой и мягкой силы” в теории международных отношений / Ю. Давыдов // Международные процессы. – 2013. – Т.11.–№3–4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.intertrends.ru/four/006.htm>
3. Barnett M. Power in global governance / M. Barnett, R. Duvall. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 368 p.
4. Mansbach R. W. Introduction to global politics / R. W. Mansbach, K. L. Rafferty. – New York: Routledge, 2008. – 838 p.
5. Капітоненко М. “Сила” в основных парадигмах международных отношений (Частина перша) / М. Капітоненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kiev.convdocs.org/docs/1096/index-33776.html>
6. Давыдов Ю. П. Норма против силы. Проблема мирорегулирования / Ю. П. Давыдов [Отв. ред. В. А. Кременюк]. – М.: Наука, 2002. – 287 с.
7. Коньшев В. Н. Американский неореализм о природе войны: эволюция политической теории / В. Н. Коньшев. – СПб.: Наука, 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://all-politologija.ru/knigi/amerikanskij-neorealizm-o-prirode-vojni-evolyuciya-politicheskoy-teorii-konyshv>
8. Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. / М. З. Мальський, М. М. Мацяк. – К.: Знання, 2007. – 461 с.
9. Смирнова Е. Сила есть. Ума не надо? / Е. Смирнова. – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mgimo.ru/news/experts/document185128.phtml>
10. Geopolitics and Measurement of International Power / Powermetrics information network [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://powermetrics.bplaced.net/formulas/>
11. Шустрова Т. В. Структура модели геополитического статуса государства / Т. В. Шустрова // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurnal.org/articles/2010/polit7.html>
12. Практика зарубежного регионоведения и мировой политики: учебник / под ред. проф. А. Д. Воскресенского. – М.: Магистр: ИНФРА-М, 2014. – 560 с.
13. Шепелев М. А. Теория международных отношений: Учебник / Предм. Д. В. Табачника. – К.: Вища шк., 2004. – 622 с.
14. Тимофеев О. А. Концепты “власть” и “сила” в зарубежной науке о международных отношениях / О. А. Тимофеев // Ученые записки Комсомольского-на-Амуре государственного технического университета. – 2011. – №3–2 (7). – С.27–33. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uzknastu.ru/files/pdf/2011-7-2/27-33.pdf>
15. Treverton G. Measuring National Power / G. Treverton, S. Jones. – Arlington: RAND Corporation, 2005. – 21 p.
16. Военная сила в международных отношениях: учебное пособие / коллектив авторов; под общ. ред. В. И. Анненкова. – М.: КНОРУС, 2011. – 496 с.
17. Power in international relations. Pol 3: International Relations. – 23 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psfaculty.ucdavis.edu/zmaoz/Introir/Fall%202011/ir2011-5long.pdf>
18. Finnemore M. Back to basics: power state in a contemporary world / M. Finnemore, J. Goldstein. – Oxford: Oxford University press, 2013. – 359 p.
19. Jackson R. Introduction to international relations: theories and approaches / R. Jackson, G. Sorensen. – Oxford: Oxford University press, 2013. – 348 p.

20. Могилевська В. П. Міжнародні відносини: навч. посіб. для дистанційного навчання / За наук. ред. В. І. Мунтіяна. – К.: Університет “Україна”, 2009. – 395 с.

21. Нікулішин Н. Поняття “сила” у сучасних теоріях міжнародних відносин / Н. Нікулішин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2013. – Вип.25. – С.130–134.

22. Капітоненко М. Силовий фактор у міжнародних відносинах: парадигми, теорії, концепції / М. Капітоненко // Вісник Київського Національного Університету ім. Т. Шевченка. – 2006. – Вип.33/34. – С.13–18.

23. Graham J. Military power vs economic power in history / J. Graham – HistoryOrb [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.historyorb.com/world/power.php>

24. Nye J. S. Soft power: the means to success in world politics / J. S. Nye. – New York: Public affairs, 2004. – 175 p.

25. Wendt A. Social theory of international politics / A. Wendt. – Cambridge: Cambridge University press, 1999. – 429 p.

26. Kaarbo J. Global politics / J. Kaarbo, J. L. Ray. – Wadsworth: Cengage learning, 2011. – 590 p.

27. Левяш И. Я. Глобальный мир и геополитика: культурно-цивилизационное измерение. В 2 кн. / И. Я. Левяш. – Минск: Беларус. Наука, 2012. – Кн.1. – 495 с.

28. Keohane R. O. Power, interdependence and the informational age / R. O. Keohane, J. S. Nye // Little R. Perspectives on world politics / R. Little, M. Smith. – London: Routledge, 2006. – P.207–216.

29. Слободян Н. В. Сполучені Штати Америки та Російська Федерація в Перській затоці: Союзники – Суперники / Н. В. Слободян. – К.: ООО “Поліграф плюс”, 2014. – 394 с.

30. Зобнин А. В. Информационная сила в международной политике: основы анализа / А. В. Зобнин // Пространство и время в мировой политике и международных отношениях: материалы 4 Конвента РАМИ. В 10 т. / под ред. А. Ю. Мельвил; Рос. ассоциация междунар. исследований. – М.: МГИМО-Университет, 2007. – С.50–59.

31. Федякин А. В. Содержание и структурные компоненты образа государства / А. В. Федякин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://new.philos.msu.ru/uploads/media/21_Fedjakin_A_V_Soderzhanie_i_strukturnye_komponenty_obraza_gosudarstva.pdf

32. Современная мировая политика: Прикладный анализ / Отв. ред. А. Д. Богатуров. – М.: Аспект Пресс, 2009. – 588 с.

33. Комлева Н. А. Идеологическая мощь геополитического актора: сущность, структуры, российская практика / Н. А. Комлева, Г. Саймонс, Д. Л. Стровский // Гуманитарный вектор. – 2010. – №3 (27). – С.167–177.

34. Цыганков П. А. Политическая социология международных отношений / П. А. Цыганков. – М.: Радикс, 1994. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/cugan/09.php

35. Kegley C. W. World politics: trend and transformation / C. W. Kegley, S. L. Blanton. – Memphis: University of Memphis, 2012. – 670 p.

36. Carey R. Power / R. Carey // Salmon T. C. Issues in international relations / T. C. Salmon, M. F. Imber. – London: Routledge, 2008. – P.61–73.

37. Nordstrom K. Shadows of war: violence, power and international profiteering in the twenty-first century / K. Nordstrom. – Berkeley: University of California press, 2004. – 293 p.

38. Koivisto M. Normative state power in international relations / M. Koivisto. – Oxford: Oxford University press, 2012. – 210 p.

39. Гламазда А. Военная сила как основной структурный элемент военной безопасности белорусского государства / А. Гламазда // Журнал международного права и международных отношений. – 2012. – №4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://evolutio.info/content/view/2004/232/>

40. Mattern J. B. The concept of power and the (un)discipline of international relations / J. B. Mattern // Reus-Smit C. The Oxford handbook of international relations / C. Reus-Smit, D. Snidal. – Oxford: Oxford university press, 2008. – P.691–697.

41. Brown C. Understanding international relations / C. Brown, K. Ainley. – Houndmills: Palgrave Macmillan, 2005. – 294 p.

42. Keohane R. O. Power and governance in a partially globalized world / R. O. Keohane. – London: Routledge, 2002. – 298 p.

43. Nossal K. R. Lonely Superpower or Unapologetic Hyperpower? Analyzing American Power in the Post-Cold War Era / K. R. Nossal. – Western Cape, 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://post.queensu.ca/~nossalk/papers/hyperpower.htm>

References

1. Baldwin D. Power and international relations / D. Baldwin // Carlsnaes W. Handbook of international relations / W. Carlsnaes, T. Risse, B. A. Simmons. – London: SAGE publications Ltd, 2002. – P.235–256.

2. Davydov Y. Ponjatje “zhostkoy i mjagkoy sily” v teorii mezhduнародных отnosheniy / Y. Davydov // Mezhdunarodnyje processy. – 2013. – T.11. – №3–4. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.intertrends.ru/four/006.htm>

3. Barnett M. Power in global governance / M. Barnett, R. Duvall. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 368 p.

4. Mansbach R. W. Introduction to global politics / R. W. Mansbach, K. L. Rafferty. – New York: Routledge, 2008. – 838 p.

5. Capitonenko M. “Syla” v osnovnykh paradygmakh mizhnarodnykh vidnosyn (Chastyna perscha) / M. Capitonenko [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://kiev.convdocs.org/docs/1096/index-33776.html>

6. Davydov Y. P. Norma protiv sily. Problema miroregulirovania / Y. P. Davydov [Otv. red. V. A. Kremenjuk]. – M.: Nauka, 2002. – 287 s.

7. Konishev V. N. Amerikanskiv neoralizm o prirodie vojny: evoljucija politicheskoy teorii / V. N. Konishev. – SPb.: Nauka, 2004. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://all-politologija.ru/knigi/amerikanskij-neorealizm-o-prirode-vojny-evolyuciya-politicheskoy-teorii-konyshev>

8. Malskij M. Z. Teorija mizhnarodnykh vidnosyn: Pidruchnyk. – 3-tje vyd., pererob. i dop. / M. Z. Malskij, M. M. Macjach. – K.: Znannja, 2007. – 461 s.

9. Smirnova E. Sila est uma ne nado? / E. Smirnova. – 2011. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.mgimo.ru/news/experts/document185128.phtml>

10. Geopolitics and Measurement of International Power / Powermetrics information network [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://powermetrics.bplaced.net/formulas/>

11. Schustrova T. V. Strukturnyje modeli geopoliticheskogo statusa gosudarstva / T. V. Schustrova // Zhurnal nauchnykh publikacij aspirantov i doktorantov. – 2010. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://jurnal.org/articles/2010/polit7.html>

12. Praktika zarubezhnogo regionovedenija i mirovoj politiki: uchebnyk / pod red. prof. A. D. Voskresenskogo. – M.: Magistr: INFRA-M, 2014. – 560 s.

13. Scheplev M. A. Teorija mizhnarodnykh vidnosyn: Pidruchnyk / Peredm. D. V. Tabachnika. – K.: Vyscha schk., 2004. – 622 s.

14. Timofeev O. A. Koncepty “vlast” i “syla” v zarubezhnoy nauke o mezhduнародных отnosheniyach / O. A. Timofeev // Uchjonyje zapiski Komsomolskogo-na-Amure gosudarstvennogo techniceskogo universitjeta. – 2011. – №3–2 (7). – S.27–33. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.uzknastu.ru/files/pdf/2011-7-2/27-33.pdf>

15. Treverton G. Measuring National Power / G. Treverton, S. Jones. – Arlington: RAND Corporation, 2005. – 21 p.

16. Voennaja sila v mezhduнародных отnosheniyach: uchebnoje posobije / kollektiv avtorov; pod obsch. red. V. I. Annenkova. – M.: KNORUS, 2011. – 496 s.

17. Power in international relations. Pol 3: International Relations. – 23 p. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://psfaculty.ucdavis.edu/zmaoz/Introir/Fall%202011/ir2011-5long.pdf>

18. Finnemore M. Back to basics: power state in a contemporary world / M. Finnemore, J. Goldstein. – Oxford: Oxford University press, 2013. – 359 p.

19. Jackson R. Introduction to international relations: theories and approaches / R. Jackson, G. Sorensen. – Oxford: Oxford University press, 2013. – 348 p.

20. Mogylevska V. P. Mizhnarodni vidnosyny: navch. posib. dlja distancijnogo navchannja / Za nauk. red. V. I. Muntijana. – K.: Universtet “Ukraina”, 2009. – 395 s.

21. Nikulischyn N. Ponjattja “syla” u suchasnykh teorijach mizhnarodnykh vidnosyn / N. Nikulischyn // Ukrainska nacionalna ideja: realiji ta perspektivy rozvytku. – 2013. – Vyp.25. – S.130–134.

22. Capitonenko M. Sylovij faktor u mizhnarodnykh vidnosynach: paradygmy, teorii, koncepcii / M. Capitonenko // Visnyk Kyjivskogo Nacionalnogo Universtetu im. I. G. Schevchenka. – 2006. – Vyp.33/34. – S.13–18.

23. Graham J. Military power vs economic power in history / J. Graham – HistoryOrb [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.historyorb.com/world/power.php>

24. Nye J. S. Soft power: the means to success in world politics / J. S. Nye. – New York: Public affairs, 2004. – 175 p.

25. Wendt A. Social theory of international politics / A. Wendt. – Cambridge: Cambridge University press, 1999. – 429 p.

26. Kaarbo J. Global politics / J. Kaarbo, J. L. Ray. – Wadsworth: Cengage learning, 2011. – 590 p.

27. Levjasch I. J. Globalnyj mir i geopolitika: kulturno-civilizacionnye izmerenije. V 2 kn. / I. J. Levjasch. – Minsk: Belarus. Navuka, 2012. – Kn.1.– 495 s.

28. Keohane R. O. Power, interdependence and the informational age / R. O. Keohane, J. S. Nye // Little R. Perspectives on world politics / R. Little, M. Smith. – London: Routledge, 2006. – P.207–216.

29. Slobodian N. V. Spolucheni Shtaty Ameryky ta Rosijska Federatsiia v Perskij zatotsi: Soyuznyky–Supernyky / N. V. Slobodian. – K.: OOO “Polihraf plyus”, 2014. – 394 s.

30. Zobnyj A. V. Informatsyonnaia syla v mezhdunarodnoj politike: osnovy analiza / A. V. Zobnyj // Prostranstvo i vremia v mirovoj politike i mezhdunarodnykh otnosnieniih: materialy 4 konventa RAMY. V 10 t. / pod red. A. Yu. Melvilija; Ros. assotsyatsiia mezhdunar. issledovanij. – M.: MGIMO–Universitet, 2007. – S.50–59.

31. Fediakin A. V. Soderzhanie i strukturnie komponenti obraza gasudarstva / A. V. Fediakin [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://new.philos.msu.ru/uploads/media/21_Fedjakin_A_V_Soderzhanie_i_strukturnye_komponentyobraza_gosudarstva.pdf

32. Sovrimennaia viravaia politika: Prikladnoj analiz / Otv. red. A. D. Bogaturov. – M.: Aspekt Press, 2009. – 588 s.

33. Komleva N. A. Ideologicheskaja mosch geopoliticheskogo aktora: suschnost, struktury, rossijskaja praktika / N. A. Komleva, G. Sajmons, D. L. Strovskij // Gumanitarnyj vektor. – 2010. – №3 (27). – S.167–177.

34. Cigankov P. A. Politicheskaja sociologija mezhdunarodnykh otnoschenij / P. A. Cigankov. – M.: Radiks, 1994. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/cugan/09.php

35. Kegley C. W. World politics: trend and transformation / C. W. Kegley, S. L. Blanton. – Memphis: University of Memphis, 2012. – 670 p.

36. Carey R. Power / R. Carey // Salmon T. C. Issues in international relations / T. C. Salmon, M. F. Imber. – London: Routledge, 2008. – P.61–73.

37. Nordstrom K. Shadows of war: violence, power and international profiteering in the twenty-first century / K. Nordstrom. – Berkeley: University of California press, 2004. – 293 p.

38. Koivisto M. Normative state power in international relations / M. Koivisto. – Oxford: Oxford University press, 2012. – 210 p.

39. Glamazda A. Voennaja sila kak osnovnoj strukturnyj element voennoj bezopasnosti belorusskogo gosugarstva / A. Glamazda // Zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnoschenij. – 2012. – №4. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://evolutio.info/content/view/2004/232/>

40. Mattern J. B. The concept of power and the (un)discipline of international relations / J. B. Mattern // Reus–Smit C. The Oxford handbook of international relations / C. Reus–Smit, D. Snidal. – Oxford: Oxford university press, 2008. – P.691–697.

41. Brown C. Understanding international relations / C. Brown, K. Ainley. – Houndmills: Palgrave Macmillan, 2005. – 294 p.

42. Keohane R. O. Power and governance in a partially globalized world / R. O. Keohane. – London: Routledge, 2002. – 298 p.

43. Nossal K. R. Lonely Superpower or Unapologetic Hyperpower? Analyzing American Power in the Post–Cold War Era / K. R. Nossal. – Western Cape, 1999. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://post.queensu.ca/~nossalk/papers/hyperpower.htm>

Rohovyk O. D., PhD student of Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), ole-rogovik@yandex.ru

Theoretical aspects of “power of the state” determination in international relations

This article aims to create theoretical and empirical basis for suggesting a way to work out a single methodological approach and design metatheoretical construction while trying to solve scientific issues in “power of the state” determination in international relations.

This article outlines the main theoretical approaches to mathematical calculation of the power of states while examines the essence of its structural components as well as scientific dilemmas that arise in the context of making a unified methodological approach and design metatheoretical construction to determine the power of states in international relations.

Despite the fact that the formation of a single universal objective methodological approach and metatheoretical construction is too difficult in the short run, it is

necessary to consider the formation of clear directions towards further research in the theory of power, which will sufficiently increase the chances of the scientific community to develop appropriate common approach. While trying to pursue these purposes, science of international relations lacks many aspects of theoretical development in particular: single methodological approach to the concept of “power” and the constituent elements of this phenomenon; single mathematical formula for determining separate internal (economic, military, political, informational, soft) power and similar structural components of the external power; and thus a single formula of power; mathematical model that explains the relationship between the structural components of states power in international relations; unified theory definition of “state influence” and consideration of these areas in the general power formula; theory of fixed and variable factors that determine the transformation of international relations; theories, that examine the influence of trends within the dilemma of participants’ power subjectivity in international relations and the interdependence between the strengths of various actors in international relations.

Keywords: the power of the state, the relations of power, formula “power of the state” determination, behavioral revolution, soft power, the theory of international relations.

Роговик А. Д., аспирант, Львовский национальный университет им. Ивана Франка (Украина, Львов), ole-rogovik@yandex.ru

Теоретические аспекты определения силы государств в международных отношениях

Статья направлена на создание теоретико-эмпирических оснований для формирования пути по выработке единого методологического подхода и метатеоретической конструкции по решению научных проблем в определении силы государств в международных отношениях.

В статье обозначены основные теоретические подходы к математическому расчету силы государств и определению сущности ее структурных компонентов, а также научных дилемм, возникающих в контексте выработки единого методологического подхода и метатеоретической конструкции по определению силы государств в международных отношениях.

Несмотря на то, что формирование единого универсального объективного методологического подхода и метатеоретической конструкции представляется слишком сложным в ближайшей перспективе, предложены четкие направления дальнейших научных исследований в теории силы, которые значительно улучшают шансы научного сообщества на выработку соответствующего единого подхода.

Ключевые слова: сила государства, отношения силы, формула определения силы государств, бихевиористическая революция, мягкая сила, теория международных отношений.

* * *

УДК 323.21

Ханстантинов В. О.

доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри економічної теорії і суспільних наук, Миколаївський національний аграрний університет (Україна, Миколаїв), khanstantinov@mail.ru

Лояльність як умова консенсуальної комунікативної культури

Визначено сутність лояльності, охарактеризовано її значення в системі відносин “громадянин – влада”. Висвітлено її роль для консолідації соціально-політичних суб’єктів з різноспрямованими цілями в ім’я загальносуспільних інтересів. Виділено різні типи лояльності і висвітлено особливості демократичної лояльності. З огляду на досвід західних демократій визначено змістовий і смисловий зв’язок лояльності зі свободою, рівністю, справедливістю, законністю. Наголошено на необхідності для влади виступати носієм та захисником зазначених цінностей, що і виступає найбільш потужним чинником зміцнення лояльності до неї.

Проаналізовано феномен комунікативної культури. Вказано на властивий демократії органічний зв’язок лояльності і комунікативної культури. Окреслено значення консенсуальної комунікативної культури як чинника консолідації суспільства, що затребувано завданнями політичної модернізації та зумовлено необхідністю подолання кризи в Україні. Розглянуто деякі ключові напрями формування лояльності та комунікативної культури на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Ключові слова: лояльність, комунікативна культура, консенсус, демократія, політична модернізація, влада, держава.

Особливістю сучасного етапу суспільного розвитку, важливою передумовою результативної діяльності різноманітних суб’єктів у політичному просторі є така комунікативна культура, яка сприяє поєднанню їхніх зусиль у розв’язанні складних, суперечливих за своєю